

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.2.32>

МАЛЮТІН Е.В.

СПОСІБ УЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ВИКОРИСТАННЯМ Е-БАНКІНГУ (КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ)**THE METHOD OF COMMITTING CRIMINAL OFFENSES RELATED TO THE USE OF E-BANKING (FORENSIC ANALYSIS)**

Наукова стаття присвячена деяким аспектам розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу. Опрацьовується спосіб учинення визначеної категорії протиправних діянь як складова їх криміналістичної характеристики.

Встановлено такі підготовчі заходи, як-от: знаходження потрібної електронно-обчислювальної техніки (ноутбуків, комп'ютерів, планшетів); підготовка підходящих обставин для реалізації протиправних дій та ін.; виготовлення шпигунських технічних або програмних засобів для протиправного використання під час здійснення операцій е-банкінгу; збут чи розповсюдження без необхідного дозволу по мережі Інтернет відомостей, які мають значення під час здійснення операцій е-банкінгу.

Визначено безпосередні способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням е-банкінгу, зокрема: протиправні дії при застосуванні е-банкінгу; протиправні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення; протиправні дії з відомостями, які знаходяться в пам'яті електронно-обчислювальної техніки; поширення шпигунських програмних чи технічних засобів, а також їх збут із застосуванням мережі Інтернет.

З'ясовано наступні способи приховування: ліквідацію устаткування, що застосовувалось для скоєння протиправних; надання завідомо неправдивих показів під час здійснення процесуальних дій (також – неправдиве алібі); відмова від надання показів; маскування шпигунського програмного або технічного забезпечення шляхом його законних аналогів; 5) застосування зміни ідентифікатора місця знаходження обладнання, за сприяння котрого скоєні протиправні дії при застосуванні е-банкінгу.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, е-банкінг, розслідування, кримінальне провадження, криміналістична характеристика, спосіб учинення, слідча (розиюкова) дія.

The scientific article is devoted to some aspects of the investigation of criminal offenses related to the use of e-banking. The method of committing a certain category of illegal acts as a component of their criminalistics characteristics is being worked out.

The following preparatory measures have been established, such as: finding the necessary electronic computing equipment (laptops, computers, tablets); preparation of suitable circumstances for the implementation of illegal actions, etc.; production of espionage technical or software tools for illegal use during e-banking operations; sale or distribution without the necessary permission over the Internet of information that is important during e-banking transactions.

The direct methods of committing criminal offenses related to the use of e-banking are identified, in particular: 1) illegal actions when using e-banking; 2) illegal actions with transfer documents, payment cards and other means of access to bank accounts, electronic money, equipment for their production; 3) illegal actions with information

that are in the memory of electronic computing equipment; 4) distribution of espionage software or technical means, as well as their sale using the Internet.

The following methods of concealment have been identified: liquidation of the equipment used to commit illegal acts; providing knowingly false testimony during procedural actions (also – false alibi); refusal to provide evidence; masking of spy software or hardware by means of its legal counterparts; application of changing the identifier of the location of the equipment with the help of which illegal actions were committed when using e-banking.

Key words: *criminal offense, e-banking, investigation, criminal proceedings, criminalistics characteristics, method of execution, investigative (search) action.*

Постановка проблеми. Криміналістична характеристика нараховує ряд елементів, кожен з яких, з огляду на конкретне протиправне діяння, буде мати своє значення. На нашу думку, для кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу, найбільш важливе значення з усіх складових визначеної наукової категорії буде мати спосіб їх учинення. Оскільки зазначений елемент породжує утворення багатьох кореляційних зв'язків, як-от: «спосіб учинення» – «особа злочинця»; «спосіб учинення» – «особа потерпілого»; «спосіб учинення» – «слідова картина». Адже саме через спосіб учинення впливає на всі інші елементи: особа злочинця обирає той спосіб, який найбільш їй притаманний; особа потерпілого стає жертвою, позаяк їй притаманні певні риси, які зумовлюють використання відповідного способу вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу. Тому вказаний елемент криміналістичної характеристики потребує детального опрацювання.

Аналіз публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вагомий внесок у дослідження сутності криміналістичної характеристики як складової методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень привнесли такі вчені-криміналісти як Л. І. Аркуша, А. Ф. Волобуєв, М. М. Єфімов, В. К. Лисиченко, В. Г. Лукашевич, О. А. Ляш, Н. В. Павлова, О. С. Саїнчин, В. В. Тищенко, К. О. Чаплинський, С. С. Чернявський, В. Ю. Шепітько та ін. З урахуванням сучасних потреб правоохоронної практики виникає необхідність конкретизації способів учинення досліджуваної категорії кримінальних правопорушень.

Метою даної статті є дослідження криміналістичного аспекту способів учинення кримінальних правопорушень, пов'язаних із використанням е-банкінгу.

Виклад основного матеріалу. Одразу приведемо тезу В. В. Тищенка, який у системі способу вчинення протиправного діяння виокремлює «...комплекс діянь злочинця з підготовки, вчинення і приховування злочину, обумовлених метою злочинного результату, властивостями особи злочинця й обстановкою (об'єктивними і суб'єктивними факторами), результати яких відбиваються на матеріальних та інтелектуальних слідах, що характеризують психічні й фізичні риси особи злочинця» [13, с. 18].

Зі свого боку, В. В. Білоус з приводу повно структурності складу кримінального правопорушення відмічає, що «...під час готування до злочину, при вчиненні злочину і після нього особа керується логікою досягнення злочинного результату та уникнення відповідальності. Злочинець, маючи наміри приховати злочин, ретельно обмірковує спосіб його вчинення з тим, щоб надійно приховати сліди злочину. Крім вибору місця і часу вчинення злочину, підготовка до нього включає визначення: а) способу вчинення злочину; б) знарядь злочину; в) способу приховування (дійсного приховування і притворної поведінки, що відображає позицію, обрану злочинцем) г) способу приховування слідів. Таким чином, злочинець уявно формулює модель майбутньої події, реальне втілення якої буде залежати від ситуації, що об'єктивно складеться. Моделювання включає і варіанти зміни намірів і злочинної поведінки у випадку, якщо обрана схема не може бути реалізована» [2, с. 40].

Також вбачаємо вірним твердження В. А. Журавля стосовно того, що «...функціональний аспект поведінки злочинця обраний для характеристики способу вчинення злочину як системи дій, прийомів, операцій, що спрямовані на досягнення певного злочинного результату. Знання типових способів вчинення кримінальних правопорушень дозволяє ефективно застосовувати одну з найбільш ефективних та практичних схем розслідування їх, яка представляється науковцями у послідовності: від слідів злочину – до способу вчинення злочину; від способу вчинення злочину – до особи злочинця» [4, с. 28].

А вже О. Г. Кривошук наголошує на тому, що «...спосіб скоєння злочину дає найбільший обсяг криміналістичної інформації, який в подальшому допомагає слідчому, прокурору, суду чи

іншим посадовим особам правоохоронних органів визначити найбільш ефективні методи, спрямовані на розкриття та розслідування злочину, дасть змогу слідчому висунути необхідні версії та ініціювати проведення необхідних слідчих (розшукових) дій, визначити правильний порядок та послідовність їх проведення» [9, с. 370].

Інша група авторів (В. К. Весельський, С. М. Зав'ялов, В. В. Пясковський) визначену категорію характеризують як «...спосіб дій з готування, вчинення та приховання слідів злочину, що характеризує криміналістично значимі відомості про виконавця і застосовані ним засоби та можливість їх використання у розкритті та розслідуванні злочинів» [3, с. 27]. Як бачимо, всі вищевказані дослідники формують обов'язкове поєднання трьох елементів способу: підготовки, безпосереднього вчинення та приховування протиправного діяння.

З приводу окремих кримінальних правопорушень, то, для прикладу, Г. С. Бідняк через призму розслідування шахрайства, сформулювала спосіб його вчинення як «...цілеспрямовані дії з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування злочину, які обираються залежно від сфери застосування, мають інтелектуальний характер та об'єднані єдиним задумом, спрямовані на заволодіння чужим майном чи правом на таке шляхом обману чи заволодіння довірою» [1].

Вважаємо досить правильною думку А. В. Рейнгольда, який вказував, що способи шахрайства в інтернет-комерції проявляються у системі взаємопов'язаних дій з підготовки, безпосереднього вчинення та приховування кримінального правопорушення. Автор відмічає, що зазначений факт можна пояснити складним механізмом здійснення правочинів у дистанційному варіанті. Крім того, дослідник акцентує увагу, що протиправні дії можуть початися з розміщення оголошення про продаж певних товарів і послуг, створення фіктивних сайтів, крадіжки персональних даних тощо, а закінчитися отриманням грошей від потерпілих в обмін на «не існуючі товари» чи «не існуючі послуги». Підводячи підсумок, науковець констатував, що залежно від кінцевої мети, протиправні дії можуть припинятися на певному етапі [14, с. 76].

На основі вивчення матеріалів кримінальних проваджень нами було встановлено, що повноструктурний склад способу вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням е-банкінгу, мав місце у 100% діянь. Тобто злочинці завжди готувалися до вчинення протиправного діяння, а здійснювали дії щодо приховування його результатів.

Отже, спочатку розглянемо підготовку до вчинення протиправного діяння. Наприклад, К. Заяць зауважив, що «...навіть у рамках відкритого кримінального провадження дуже складно сформулювати систему доказів наявності злочинного наміру в діях шахрая. Адже, на відміну від інших злочинів, вони відбиваються не стільки в матеріальних слідах, скільки в актах інтелектуального характеру: повідомленні неправдивої інформації, використанні фіктивних документів, маскування афери законними рішеннями уповноважених осіб та багатьма іншими» [6, с. 207].

Стосовно підготовчого етапу до вчинення шахрайств, учинених з використанням електронно-обчислювальної техніки, Т. В. Коршикова вирізняє такі дії: «...1) вчиненню шахрайства сприяв несанкціонований доступ до ЕОТ; 2) вчинення шахрайства здійснювалось з використанням шкідливих програмних чи технічних засобів; 3) вчиненню шахрайства сприяло розповсюдження рекламної чи іншої продукції про предмет посягання (надання послуг)» [8, с. 132].

Інша група дослідників серед підготовчих заходів до вчинення кримінальних правопорушень у сфері електронно-обчислювальної техніки виділила наступні: «...підбір знарядь та програмного забезпечення для вчинення злочину; вибір об'єкта, стосовно якого буде вчинено злочин; підбір співучасників і розподіл ролей; установлення спостереження за об'єктом, вивчення режиму роботи чи розпорядку дня; вибір місця зберігання викраденої інформації; підшукування зацікавлених в інформації осіб (юридичних осіб)» [10, с. 867].

На основі вивчення матеріалів кримінальних проваджень нами було встановлено такі підготовчі заходи до вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням е-банкінгу, як-от: знаходження потрібної електронно-обчислювальної техніки (ноутбуків, комп'ютерів, планшетів); підготовка підходящих обставин для реалізації протиправних дій; виготовлення шпигунських технічних або програмних засобів для протиправного використання під час здійснення операцій е-банкінгу; збут чи розповсюдження без необхідного дозволу по мережі Інтернет відомостей, які мають значення під час здійснення операцій е-банкінгу.

Переходячи до опрацювання безпосереднього способу вчинення досліджуваної категорії протиправних діянь, зауважимо наступне. Для прикладу, С. М. Зав'ялов вказував, що «...реалізація сформованого злочинного наміру, що втілюється в окремих практичних діях суб'єкта займає велику частину способу вчинення злочину» [5, с. 37]. Зі свого боку, С. В. Чучко визначив достатньо великий перелік дій відносно протиправних діянь в інтернет-комерції,

зокрема: «...розміщення фейкової інформації про продаж товару з подальшим отриманням на платіжну карту суми повної його вартості; розміщення фейкової інформації про продаж товару за умов накладного платежу з подальшим отриманням частини його вартості на платіжну карту (передоплати); створення сайтів магазинів у мережі Інтернет або їх копій, що діють за принципом фірм-одноденок; кібер-втручання в обліковий запис сумлінного продавця, рівень довіри якого відповідає потребам споживачів, та здійснення шахрайських угод від його імені; отримання грошей за лот, виставлений на інтернет-аукціоні, від декількох покупців відразу; отримання грошей за фальсифікований чи заздалегідь зіпсований товар; отримання грошей за товар, що повинний складатися з великої кількості вузлів та комплектуючих без надання всієї складової частини (за умов, якщо це заздалегідь сплановано); шахрайські дії від імені несправжнього «покупця» шляхом отримання ним інформації про номер карткового рахунку, персональні дані та номер мобільного телефону продавця «під легендою» необхідності перерахування грошей з подальшим зняттям з рахунку всіх коштів; отримання покупцем товару, щодо якого передбачений накладний платіж, без його оплати» [16, с. 237].

У розрізі зазначеного, В. В. Сисолятин вирізнув наступний перелік способів безпосереднього вчинення кримінальних правопорушень, правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу: «...шахрайські дії під час використання інтернет-банкінгу (фішинг, кардінг); несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих), електронних комунікаційних, інформаційно-комунікаційних систем, електронних комунікаційних мереж; незаконні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення; розповсюдження шкідливих програмних чи технічних засобів або їх збут з використанням мережі Інтернет; несанкціоновані дії з інформацією, яка оброблюється в комп'ютерах; умисне масове розповсюдження повідомлень електров'язку, здійснене без попередньої згоди адресатів, що призвело до порушення або припинення роботи комп'ютерів» [12, с. 154].

На основі вивчення матеріалів кримінальних проваджень нами було визначено такі безпосередні способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням е-банкінгу, зокрема: протиправні дії при застосовуванні е-банкінгу; протиправні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення; протиправні дії з відомостями, які знаходяться в пам'яті електронно-обчислювальної техніки; поширення шпигунських програмних чи технічних засобів, а також їхній збут із застосовуванням мережі Інтернет.

Стосовно способу приховування протиправних діянь М. В. Салтевський вірно відмічає, що він «...реалізується тоді, коли злочин вчинений, у багатьох випадках зареєстрований і щодо нього ведеться розслідування. Усе це докорінно перебудовує систему його детермінуючих факторів. Коло можливих дій суб'єкта значно розширюється і може включати обмову, неправдиві показання, залякування свідків, наклеп, підробку документів тощо. У злочинах, учинених у співучасті, спосіб учинення може бути один, а способи приховування – різні в кожного співучасника» [11, с. 426].

В свою чергу І. О. Коваленко з приводу особливостей приховування шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів констатує, що «...шахраї використовували наступні способи приховування своєї протиправної діяльності: використання зміни ідентифікатора місця знаходження свого обладнання; знищення обладнання, яке використовувалось для вчинення кримінальних правопорушень; надання неправдивих показів під час проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій та інших процесуальних заходів; відмова від дачі показань» [7, с. 146]. А вже А. В. Рейнгольд серед способів приховування шахрайства в інтернет-комерції вирізнув наступні: «...виготовлення і використання фіктивних документів при реєстрації на сайті – 22%, маскування шахрайських дій під легальні цивільно-правові угоди – 24%, знищення електронних документів, що використовувалися при здійсненні електронних правочинів – 45%, знищення персональної інформації, що надавалася провайдеру для реєстрації – 38%, підкуп свідків – 34%, маскування зовнішності під час онлайн-спілкування з потенційною жертвою – 17%, використання чужих платіжних карток для здійснення грошових переказів – 66%» [15, с. 14].

На основі вивчення матеріалів кримінальних проваджень нами було з'ясовано наступні способи приховування кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням е-банкінгу, як-от: ліквідацію устаткування, що застосовувалось для скоєння протиправних дій – 39%; надання завідомо неправдивих показів під час здійснення процесуальних дій (також – неправдиве

алібі) – 45%; відмова від надання показів – 58%; маскування шпигунського програмного або технічного забезпечення шляхом його законних аналогів – 46%; застосування зміни ідентифікатора місця знаходження обладнання, за сприянням котрого скоєні протиправні дії при застосуванні е-банкінгу – 78%.

Висновки. Підбиваючи підсумок, відмітимо, що для кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням е-банкінгу, найбільш важливе значення з усіх складових криміналістичної характеристики буде мати спосіб їх учинення. Встановлено такі підготовчі заходи, як-от: знаходження потрібної електронно-обчислювальної техніки (ноутбуків, комп'ютерів, планшетів); підготовка підходящих обставин для реалізації протиправних дій та ін.; виготовлення шпигунських технічних або програмних засобів для протиправного використання під час здійснення операцій е-банкінгу; збут чи розповсюдження без необхідного дозволу по мережі Інтернет відомостей, які мають значення під час здійснення операцій е-банкінгу. Визначено безпосередні способи вчинення кримінальних правопорушень, пов'язаних з використанням е-банкінгу, зокрема: 1) протиправні дії при застосуванні е-банкінгу; 2) протиправні дії з документами на переказ, платіжними картками та іншими засобами доступу до банківських рахунків, електронними грошима, обладнанням для їх виготовлення; 3) протиправні дії з відомостями, які знаходяться в пам'яті електронно-обчислювальної техніки; 4) поширення шпигунських програмних чи технічних засобів, а також їх збут із застосуванням мережі Інтернет. З'ясовано наступні способи приховування: ліквідацію устаткування, що застосовувалось для скоєння протиправних; надання завідомо неправдивих показів під час здійснення процесуальних дій (також – неправдиве алібі); відмова від надання показів; маскування шпигунського програмного або технічного забезпечення шляхом його законних аналогів; застосування зміни ідентифікатора місця знаходження обладнання, за сприянням котрого скоєні протиправні дії при застосуванні е-банкінгу.

Список використаних джерел:

1. Бідняк Г. С. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств : монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. 152 с.
2. Білоус В. В. Проблеми методики розслідування фіктивного підприємництва : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого. Харків, 2004. 179 с.
3. Весельський В. К., Зав'ялов С. М., Пяковський В. В. Сучасні можливості використання даних про спосіб учинення злочину в боротьбі зі злочинністю : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. Київ : КНТ, 2009. 160 с.
4. Журавель В. А. Розслідування легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом : науково-практичний посібник. Харків : ТОВ «Одіссея», 2005. 112 с.
5. Зав'ялов С. М. Спосіб вчинення злочину: сучасні проблеми вивчення та використання у боротьбі зі злочинністю дис. ... канд. юрид. наук. : 12.00.09. Київ, 2005. 20 с.
6. Заяць К. Особливості сучасних форм вчинення шахрайств та їх криміналістичне значення. *Підприємство, господарство і право*. 2017. № 11. С. 207–210.
7. Коваленко І. О. Окремі питання визначення обставин, що підлягають встановленню при розслідуванні шахрайства у сфері використання банківських електронних платежів. *Актуальні проблеми криміналістики та судової експертизи: матеріали наук.-практ. семінару* (м. Дніпро, 28 трав. 2021 р.). Дніпро: ДДУВС, 2021. С. 145–147.
8. Коршикова Т. В. Способи вчинення шахрайств із використанням електронно-обчислювальної техніки як елемент їх криміналістичної характеристики. *Visegrad journal on human rights*. 2020. № 4. С. 129–135.
9. Кривопис О. Г. Способи вчинення злісного невиконання обов'язків по догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 3. С. 369–376.
10. Криміналістика : підручник / за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 3-тє вид., переробл. та допов. Львів : ЛьвДУВС, 2016. 948 с.
11. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2005. 588 с.
12. Сисолятин В. В. Актуальні питання опису ознак та властивостей окремих елементів криміналістичної характеристики правопорушень, пов'язаних із використанням інтернет-банкінгу. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Випуск 5. С. 151–156.

13. Тищенко В. В. Концептуальні основи розслідування корисливо-насилницьких злочинів : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2003. 34 с.

14. Рейнгольд А. В. Концептуальні підходи до побудови криміналістичної характеристики шахрайства в інтернет-комерції. *Юридична наука*. 2019. № 6. Том 2. С. 73–77.

15. Рейнгольд А. В. Основи методики розслідування шахрайства в інтернет-комерції : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук : 12.00.09. Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпро, 2023. 20 с.

16. Чучко С. В. Способи вчинення шахрайства, пов'язаного із придбанням товарів через мережу Інтернет. *Науковий журнал «Visegrad Journal on Human Rights»*. 2019. № 6 (volume 3). С. 234–238.

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2024.2.33>

ТИТОР Д.П.

**ЗАСОБИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ПРОФІЛАКТИКИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ
УПОВНОВАЖЕНИМИ ОСОБАМИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА
У СФЕРІ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ТА БЛАГОДІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
АБО ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ**

**FORENSIC PREVENTION TOOLS USED BY AUTHORIZED PERSONS DURING
THE INVESTIGATION OF FRAUD IN THE FIELD OF VOLUNTEERING
AND CHARITABLE ACTIVITIES OR HUMANITARIAN AID**

Метою статті є вивчення та аналіз наукової літератури щодо криміналістичної профілактики, на підставі чого визначення та розкриття складових криміналістичної профілактики шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності або гуманітарної допомоги. У науковій статті зазначається, що обов'язковою складовою досудового розслідування є виявлення слідчим не лише фактів кримінального правопорушення, а й причин та умов, що його зумовили, оскільки це є необхідною умовою для всебічного дослідження кримінального провадження. Системний підхід до усунення причин та умов злочинності, що реалізується через комплекс заходів, лежить в основі профілактики кримінальних правопорушень. Проте, дотепер тривають дискусії з приводу змістовної частин профілактичної діяльності у криміналістичному розумінні. Проаналізовано думки вчених з приводу поняття, предмету криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень. Окреслено предмет криміналістичної профілактики шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності або гуманітарної допомоги, визначено об'єкти і суб'єкти криміналістичної профілактики. Розроблено методи й прийоми виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню у сфері волонтерської та благодійної діяльності або гуманітарної допомоги. Стаття підкреслює важливість комплексного підходу до профілактики, включаючи не лише безпосередні дії слідчого, але й експертну оцінку, інформаційно-виховну роботу та захист потенційних жертв. Окреслено основні напрями криміналістичної діяльності щодо запобігання досліджуваних кримінальних правопорушень. Зроблено висновок, що заходи профілактики шахрайства у сфері волонтерської та благодійної діяльності або гуманітарної допомоги можуть здійснюватися різноманітними суб'єктами за різними напрямками, що